

**М.Х. ХАМИДОВ
И.К. УРАЗБАЕВ**

**ЖАНУБИЙ ҚОРАҚАЛПОҒИСТОННИНГ
СУҒОРИЛАДИГАН ЕРЛАРИНИ
ГИДРОМОДУЛЬ РАЙОНЛАШТИРИШ
ВА ҒЎЗАНИНГ МАҚБУЛ СУҒОРИШ
ТАРТИБИ**

**ТОШКЕНТ
2024**

“Тошкент ирригация кишлок хўжалиги механизациялаш муҳандислари институти” Миллий тадқиқот университети Илмий Кенгаши қарори билан чоп этишга тавсия этилган. (2023 йил 25 майдagi № 10 сонли байно-маси).

УДК 635.6
ББК 42.113
ISBN 978-9943-7599-4-7

Монография қўл йиллик дала ва лаборатория тадқиқотлари натижасида глобал иқлим ўзгаришига ва сув танқислигига мослашиш мақсадида Хоразм воҳасининг суғориладиган ерларини гидромодуль районлаштирилишига ўзгартиришлар киритиш, гидромодуль районлар бўйича суғориладиган ерларни тақсимлаш, ГАТ технологиясидан фойдаланиб, маъмурий туманлар кесимида суғориладиган ерларни гидромодуль районлаштиришнинг электрон хариталарини яратиш ҳамда Хоразм воҳасидаги асосий гидромодуль районлар бўйича ғўзанинг илмий асосланган суғориш тартибларини ишлаб чиқишга бағишланган. Хоразм воҳасининг суғориладиган ерларини гидромодуль районлаштириш ва туманлар кесимидаги электрон хариталари, гидромодуль районлар бўйича ғўзанинг илмий асосланган суғориш тартиблари сувдан фойдаланиш режаларини тузишга ва ажратиладиган сув лимитларини белгилашга асос бўлади ҳамда 30% гача сув ресурслари иқтисод қилиниши, ғўза хосилдорлиги тектаридан 3-5 центнерга ошиши ва агроф муҳитга бўлаётган салбий таъсир камайишини таъминлайди.

Ушбу монография кишлок ва сув хўжалиги ходимлари, агрокластерлар, дехкон ва фермер хўжаликлари раҳбарлари, илмий-тадқиқот ва олий таълим муассасалари профессор-ўқитувчилари, илмий изланувчилари, магистр ва талабалари учун мўлжалланган.

ТАҚРИЗЧИЛАР:

М.Якубов - т.ф.д. к.и.х.

А.Шероф - т.ф.д. профессор

Хамидов М.Х., Уразбаев И.К.

/ Жанубий Қорақалпоғистоннинг суғориладиган ерларини гидромодуль районлаштириш ва ғўзанинг мақбул суғориш тартиби /, [Matn].
Монография. – Т.: “ТИКХММИ” МТУ, 2024. - 95 бет.

© М.Х. Хамидов, Уразбаев И.К.

©. “Тошкент ирригация ва кишлок хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти” - Миллий тадқиқот университети
 (“ТИКХММИ” - МТУ), 2024 й.

КИРИШ

Дунёда чучук сув жами сувларнинг 2,5 % ни ташкил этади. Унинг 2/3 қисми муз ва музликлардан иборат. «Фойдаланиши мумкин бўлган сув ресурсларининг ҳажми 40700 куб км³ ни ташкил этиб, унинг 20% и инсон этиб бора олмайдиган худудларда жойлашган. Қолган 32900 км³ нинг ¼ қисми – бу тошқин сувлари ва ¼ қисми, яъни 12500 куб км дан инсоният барқарор фойдаланиши мумкин. Жаҳон кишлок хўжалиги йилга 2,8 минг км³ чучук сув ишлатади. Бу дунё бўйича чучук сув истеъмолининг 70% ини, ёки жаҳон саноати ишлатадиган сувдан 7 марта кўпдир». Глобал иқлим ўзгариши агроф муҳитга салбий таъсир кўрсатиши билан бир қаторда чучук сув танқислиги муаммосини ҳам кучайтирмоқда. Бу кишлок хўжалигида сув ресурсларидан самарали фойдаланиш, сув тежамкор суғориш тартиби ва технологияларини ишлаб чиқиш ва жорий қилиш долзарблигини кўрсатади.

Жаҳон олимлари томонидан глобал иқлим ўзгариши, сув танқислиги ва ерларнинг мелиоратив ҳолатини ёмонлашуви туфайли қўшимча сув манбаларини излаб топиш, экинларнинг илмий асосланган суғориш тартибларини ва сув тежамкор суғориш технологияларни яратиш, жорий қилиш ва бунда замонавий рақамли технологиялардан кенг фойдаланиш бўйича илмий изланишлар олиб борилмоқда. Дунёда сув танқислигининг салбий оқибатларини барграф қилишда географик ахборот тизими (ГАТ) технологиясидан фойдаланиб, суғориладиган ерларни гидромодуль районлаштириш ва экинларнинг илмий асосланган суғориш тартибларини ишлаб чиқиш истиқболли йўналишга айланмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 10 июлдаги ПФ-6024-сон фармони билан тасдиқланган «Ўзбекистон Республикаси сув хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган концепцияси» да белгилаб берилган устувор йўналишларда сув ресурсларини бошқариш тизимини такомиллаштириш, сувдан фойдаланиш ва сув истеъмоли хисобини юритишда «Smart Water» («Ақлили сув») ва шу каби рақамли технологияларни жорий қилиш, кишлок хўжалиги экинларини етиштиришда сув тежовчи суғориш технологияларининг жорий қилинишини янада кенгайтириш, сувни тежайдиган суғориш технологиялари асосида кишлок хўжалиги экинларининг суғориш меъёрлари ва режимларини ҳар хил тупроқ-иқлим шароитида тадқиқот қилиш ҳамда суғориш меъёрлари ва режимлари бўйича тавсиялар ишлаб чиқиш таъкидланган. Сувдан фойдаланиш тизимининг тубдан ўзгариши, пахта-қузғи бугдой навбатлаб экин тизим қўлланиши натижасида суғориш тармоқларининг йил давомида узлуксиз ишлаши, улардан бўлаётган филътрация йўқотилишлари ҳисобига зовур тармоқларига гушаётган юқингт ошиши натижасида гидроморф тупроқлар майдонларининг ошиши кузатишмоқда. Шунинг учун, мавжуд суғориладиган ерларини гидромодуль районлаштирилишига ўзгартиришлар киритиш, гидромодуль районлар бўйича суғориладиган ерларни тақсимлаш ва ҳар бир гидромодуль районлар бўйича кишлок хўжалиги экинларининг илмий асосланган суғориш тартибларини аниқлаш муҳимдир. Шу муносабат билан, Республикада илм

§ 4.2.	Тажриба даласи туپроқларининг генетик қатламлари бўйича таснифи ва механик таркиби.....	61
§ 4.3.	Тажриба даласи туپроғининг чиринди ва ознка молдалар билан таъминланганлиги.....	63
§ 4.4.	Тажриба даласи туپроғининг сув-физик хоссалари.....	64
§ 4.5.	Тажриба даласи туپроғининг намлигини ўзгариши.....	68
§ 4.6.	Ўзани суғориш тартиблари.....	70
§ 4.7.	Ўзани суғориш тартибини сизот сувлари сатҳининг ўзгаришига таъсири.....	71
§ 4.8.	Тажриба даласи сизот сувларининг минерализациясига суғориш тартибларининг таъсири.....	73
§ 4.9.	Тажриба даласи туپроғининг туз режими ўзгаришига суғориш тартибларининг таъсири.....	75
§ 4.10.	Ўзани ўсиши ва ривожланишига суғориш тартибларининг таъсири.....	77
§ 4.11.	Суғориш тартибларининг ўзанинг бир кўсақдаги пахта оғирлигига таъсири.....	78
§ 4.12.	Суғориш тартибларини ўзанинг ҳосилдорлигига таъсири.....	79
§ 4.13.	Ўзанинг мақбул суғориш тартибининг иктисодий самардорлиги.....	80
4-боб бўйича хулосалар.....		84
ХУЛОСАЛАР		86
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати		

Жанубий Қорақалпоғистоннинг суғориладиган ерларини гидромодуль раёнлаштириш ва ўзанинг мақбул суғориш тартиби

/ МОНОГРАФИЯ /

Мухаррир: Г. Самиева
Техник муҳаррир: М. Рахимов
Мусаххик: М. Арелонов
Саҳифаловчи: М. Ортиқова

Босишга рухсат этилди: 16.09.2024й. Қогоз ўлчами 60x84 - 1/16,
Ҳажми: 5,86 т. 10 нуска. Буюртма № 0166.
“ТИҚХММИ” МТУ босмахонасида чоп этилди.
Тошкент: 100000, Қорй-Нисзий кўчаси 39 уй.

М.Х. Хамидов, И.К. Уразбаев

ЖАНУБИЙ ҚОРАҚАЛПОҒИСТОННИНГ СУҒОРИЛАДИГАН
ЕРЛАРИНИ ГИДРОМОДУЛЬ РАЙОНЛАШТИРИШ
ВА ҒЎЗАНИНГ МАҚБУЛ СУҒОРИШ ТАРТИБИ

Монография

ISBN 978-991088185-5



9 789910 881855